

Dálkkádatnuppástus – Skovvi bargobihtáin SIIDA čájáhussii

Láidehus

Fina galledeamen Sámemusea SIIDAs, oza badjegearddi
čájáhusas vástádusaid čuovvovaš gažaldagaide! Čájáhusa kártá lea dán skovi
loahpas.

1. Boahttevuoda einnosteammi lea váttis!

Bargobihtá: Geahča šearpmas video man lea dahkan Riku Karjalainen ja logahala
videos ovdanbukton earálágan áicamiid, mat laktásit dálkkádatnuppástussii..

Báiki: Badjegearddi smávva čájáhussále, 1.

- a) duoddariid vuovdiluvvan
- b) balsajeakkit mat leat suddamin
- c) lassáneaddji divrevaháгат
- d) duottarjávrrážat mat goiket
- e) ealliid dálvebiktasa molsun, suodjeivnni molsun menddo árrat
- f) rieban leavvá duoddarii

2. Balsa

Bargobihtta: Oahpásmuva balsii ja vástit čuovvovaš gažaldagaide.

Báiki: Badjegearddi váldosále, 2.

- a) **Mii lea balsa?** Balsajeaggi lea máilmmiviidosáččat earenoamáš luondduhápmasupmi, mii vuhtto dušše árktalaš dálkkádagas. Davimus Sámi áhpejekkiide, gos jagi gaskatemperatuvra sáhhtá báhcit vuollel $-1\text{ }^{\circ}\text{C}$, sáhhtet šaddat agibeaiduollobolnnit maid lavdnji gokčá nappo balssat. Daid jikŋon váimmut sturrot jahkásaččat ja šaddadit balssa juoba gitta 7 mehtera allodahkii.
- b) **Mo dálkkádatnuppástus uhkida balssa?**
- Dálkkádaga liegganeapmi, dálvvii oatnun ja nuppástusat muohttaga gassodagas lasihit balssaid suddama. Árvvoštallojuvvon lea, ahte gaskatemperatuvrra liegganeapmi jo moatti gráđain bisseha balssaid šaddama, nuba dálkkádaga liegganeapmi unnida vuostamužžan justa ođđa balssaid šaddama.
 - Geassit suddan ollá guhkkelii ja jođáneappot dullui, goas maid boares balssat moallanišgohtet.
 - Dálkkádatnuppástus lasiha arvvi meari, goas dálvvi muohttaga gassodat lassána ja heajuda jiekŋaváibmosa šaddama. Lavdnje- ja sámelgovččas, mii suddje balsabolnni jiekŋaváibmosa, sáhhtá luoddanišgohtit go balsa šaddá, goas balsa suddá moatti jagis.
- c) **Man áhkásaččat leat boarrásamos balssat?**
Ohcejoga boarrásamos balssat leat šaddan jo 3 000 jagi dassái.
- d) **Gos balssat leat?** Balssat leat davvi spábbalahkis, earenoamážit Ohcejogas, Eanodagas ja Anára gieldda davveoasis.
- e) **Mii mearkkašupmi balssain lea lubmejeaddjái?** Balssat leat buorre šaddansajit luopmánii. Balsabolnniid alde lea álkit johtit go čáhcejekkiin.
- f) **Leago balssain boahttevuohta?** Dálkkádaga liegganeapmi uhkida balssaid. Balsajekkiid boahttevuohta lea nie čatnagasas davvi spábbalahki dálkkádaga oppalaš ovdánemiin.

3. Anárjávrrí guolit ja godđosajit

Bargobihtta: Mo dálkkádatnuppástus váikkuha guliid eallimii?

Báiki: Badjegearddi váldosále, 3.

- a) **Mat šlájat ávkašuvvet? Mo dat ávkašuvvet?**
Anárjávrris áigi, goas jávri lea suddan, lea guhkkon 2000-logus gaskamearalaččat 23 beaivvi jagiin 1960–1999. Jierŋat vulget árabut ja jávri jiekŋu maŋjeleappos.
- Čázi temperatuvra badjána earenoamážit gáttis ja bajildusčázis.
 - Gidđa boahhtá árabut, mas ávkašuvvet šlájat, mat godđet gidđat.
 - Galbma čázi šlájat ja šlájat mat godđet čakčat gártet váttis dillái, dasgo: gártá godđit lieggasut čázis. Čázoaivvi mudden + liegganeapmi lasihit meadđemiid duššanriskka. Gidđa godđi guolit ávkašuvvet. Hávgga ja vuskkona mearri lea lassánan dálkkádatnuppástusa čuovvumuššan.
- b) **Man šládji dagaha vahága? Makkár vahága?**
Dagaha vahága galbma čázi šlájaid ja šlájaid mat godđet čakčat, earenoamážit:
- Rávdu**
- Lea galbma čázi šládja, loaktá buoremusat sullii $7\text{ }^{\circ}\text{C}$ čázis.
 - Čázi liegganeapmi heajuda eallindiliid.
 - Dálkkádatnuppástus + čázoaivvi mudden leat váikkuhan rávdui eanemus negatiivvalaččat.
 - Rávdomáddodaga galgá doarjut gilvimiiguin.

Guollešlájat mat godđet čakčat (oassi čuovžžain, rávdu)

- Čázoaiivi vuoliduvvo elrávnnji buvttadeami dihtii, goas meadđenčalmmit báhcet goike gáttiide ja dat duššet.
- Liegganeaddji čáhci funonida meadđemiid ja veajehiid ceavzima. Gillájit eanet go šlájat, mat godđet giđdat.

Dápmot (Salmo trutta)

- Eahpenjuolgadis vahát, gilvohallan biepmus, dasgo hávga ja vuskkon leat lassánan dálkkádatnuppástusa čuovvumuššan ja dat borret čuovžža ja máivvi veajehiid, mat leat dápmoha biebmu.
- Dápmoha gaskamearalaš sturrodas lea unnon Anárjávrris.

4. Oahpásmuva stuorra govvi seainnis ja daga veardádallama

Bargobihtta: Makkár luondu lea olggosoidnit dán mánus? Oainnátgo earu / man earu oainnát čájáhusas ovdanbukton mánotbadjegovvi go veardiduvvo dálá dillái?

Báiki: Badjegearddi váldosále.

5. Njálá

Bargobihtta: Mo dálkkádatnuppástus váikkuha njála eallimii?

Báiki: Badjegearddi váldosále, 5.

Dálkkádatnuppástus lea dahkan njála eallima váddásabbon, bivvalut dálvviid dihtii. Njázut heajudit goddesáhpána lassáneami, mii geahpeda njála biebmu. Dan lassin rieban lea dálkkádaga liegganeami čuovvumuššan leavvan duoddariidda ja gilvohallá njálain biepmus ja bessensajiin. Dat lea heajudan njála lassáneami.

Máhcaheapmi: Oahpaheaddji rávvagiid mielde.

